

О.В. КАМІНЕЦЬКА,

аспірант, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Економічні теорії добробуту як основа ефективності та справедливості суспільного розподілу земельних ресурсів

В статті досліджені теоретичні особливості економічної сутності та природи формування добробуту як основи ефективності та справедливості суспільного розподілу земельних ресурсів. Проаналізовані ролі держави, приватного сектору та громадськості у формуванні добробуту для землевласників та землекористувачів.

Ключові слова: економічна теорія, добробут, ефективність, суспільний розподіл, земельні ресурси.

О.В. КАМИНЕЦКАЯ,

аспірант, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

Экономическая теория благосостояния как основа эффективности и справедливости общественного разделения земельных ресурсов

В статье исследованы теоретические особенности экономической сущности и природы формирования благосостояния как основы эффективности и справедливости общественного разделения земельных ресурсов. Проанализированы роли государства, частного сектора и общественности в формировании благосостояния для землевладельцев и землепользователей.

Ключевые слова: экономическая теория, благосостояние, эффективность, общественное разделение, земельные ресурсы.

O. KAMINETSKA,

aspirant, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Economic theory of wellness as a basis of efficiency and justice of public separation of land resources

In the article the theoretical features of the economic essence and the nature of welfare formation as the basis for efficiency and equity of the social division of land resources are explored. The roles of the state, the private sector and the public in shaping welfare for landowners and land users are analyzed.

Keywords: economic theory, wellness, efficiency, social division, land resources.

Постановка проблеми. В умовах реалізації соціально-орієнтованої стратегії розвитку, коли однією з найважливіших цільових завдань є досягнення в Україні європейських та загальносвітових стандартів життя у всіх сферах, питання про необхідність вдосконалення підходів до оцінки соціально-економічного становища населення має особливу актуальність і значимість. Природною основою сільськогосподарського виробництва є земельні ресурси. Правильне їх використання дозволяє вирішувати проблеми продовольчого постачання населення, підвищувати його добробут, забезпечувати соціальну стабільність в суспільстві.

Теорія добробуту в сучасному розумінні має багато інтерпретацій. Багато науковців-дослідників мали на меті вирішення проблеми добробуту як суспільного так і індивідуального в різних аспектах та під різним кутом зору.

Розподіл земельних ресурсів при різних економічних системах завжди має свої недоліки. «Ідеальним» певно має бути такий розподіл земельних ресурсів, при якому найкращим чином використані всі можливості цих ресурсів в інтересах добробуту суспільства. Це означає, що земельні ресурси повинні бути, по-перше, розподілені ефективно, тобто так, щоб суспільство отримувало від них максимальну сумарну користь, і, по-друге, вони повинні бути справедливо розподілені між людьми.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Питаннями економічних теорій добробуту присвячені праці багатьох провідних економістів світу такі як А. Аткинсон, Г. Далі, Дж. Кобб, С. Колм, В. Нордгауз, А. Пігу, П. Самуельсон, А. Сен, Дж. Тобін та інших. Вивченню суспільного та індивідуального добробуту, дослідженню якості та рівня життя населення присвятили свої на-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

укові праці багато українських вчених. Серед них Т. Кір'ян, Е. Лібанова, В. Мандибуря, Л. Ноздріна, А. Ревенко, С. Пирожков, Г. Филюк, М. Шаповал та інші. Однак, і досі науковцями не запропоновано достатньо ефективного алгоритму суспільного розподілу земельних ресурсів.

Метою статті є дослідження теоретичних особливостей економічної сутності та природи формування добробуту як основи ефективності та справедливості суспільного розподілу земельних ресурсів а також аналіз ролі держави, приватного сектору та громадськості у формуванні добробуту для землевласників та землекористувачів.

Виклад основного матеріалу.

Словник сучасної економічної теорії Макміллана пропонує наступне визначення теорії добробуту: «Економічна теорія добробуту – це наука про те, як економічний устрій впливає на добробут членів суспільства». Центральне місце в теорії добробуту займають концепції розподілу доходів. В умовах досконалої конкуренції розподіл здійснюється таким чином, що граничний дохід, дістається власнику кожного фактора виробництва, дорівнює граничному продукту даного чинника. При наявності вад ринку це відповідність порушується. Кінцевий розподіл доходів, як правило, істотно відрізняється від первинного (рис. 1.).

Основна причина полягає в перерозподільчій діяльності держави. У ролі безпосередніх об'єктів перерозподілу можуть виступати: 1) доходи; 2) фізичний і грошовий капітал як фактор виробництва; 3) економічні можливості. В кінцевому рахунку, перерозподільча діяльність держави обертається перерозподілом доходів.

Добробут, будучи категорією складною, включає в себе результати різних залежностей в соціально-економічному житті суспільства. Його корисність для суспільства і конкретних індивідів не може визначатися одним якимось показником (наприклад, доходи на душу населення, обчислені від ВВП) [1].

З переходом до ринкових умов господарювання і структурної перебудови економіки в країнах колишнього соціалістичного табору відбулись суттєві зміни в різних сферах життєдіяльності людини. Зокрема, змінилися рівень економічного виробництва, мотивація праці, величина доходів населення, методи розподілу і перерозподілу суспільних благ тощо.

Деякі з цих та інших змін підсилювались чи були окремо спричинені кризами, які накопились на ці країни. Вказані чинники вплинули на добробут домогосподарств цих країн, диференціацію доходів їхнього населення, їх економічне зростання тощо. Однак, незважаючи на глобалізацію, яка притаманна сучасному світу, в кожній країні ці процеси відбувались по своєму.

Причинами цих відмінностей були різні стартові умови кожної держави, її регулятивна політика, менталітет населення та ін. В результаті, на сьогоднішній день рівень добробуту населення в одній країні відрізняється від цього рівня в іншій країні [2].

У вітчизняній економічній літературі найчастіше розглядаються окремі концепції теорії добробуту без їх системним викладу і логічної взаємодії та зв'язку. Це обумовлено тим, що дана галузь економічного знання не є монотеорією, а складається з безлічі різнорідних ніх гіпотез, концепцій, теорій:



Рисунок 1. Класифікація первинного і кінцевого розподілу доходів

маржиналістської теорії індивідуального добробуту, маршалліанської теорії добробуту, теорії економічної оптимальності Парето, теорії «провалів» ринку Пігу, концепції «функції суспільного добробуту» Бергсона і Самуельсона, теорії суспільного вибору Б'юкенена, теорії провалів держави тощо.

Вони створювалися в різні історичні періоди, різними вченими і висвітлюють різні аспекти формування індивідуального і суспільного добробуту. Не можна не відзначити величезний пізнавальний та науковий потенціал цієї теорії. Більшість відкриттів в останні десятиліття зроблені саме в даній галузі економічної науки [3].

Людство, як і окрема людина, завжди прагнуло до досягнення добробуту. Уже в ідеях раннього утопічного соціалізму знищення приватної власності, зрівняльний розподіл і повна регламентація суспільного життя розглядалися як умова досягнення загального щастя. На думку представників даного вчення, людина нещаслива тому, що відчуває заздрість до більш щасливого сусіда. А знищити заздрість можна тільки одним шляхом – зробити всіх однаковими [4].

Західна теорія добробуту індивіда і суспільства пройшла ряд етапів. На першому етапі А. Сміт сформулював залежність суспільного добробуту від: 1) кількості річного продукту праці і числа споживачів; 2) досягнутого в суспільстві відповідності споживання річного продукту потребам споживачів. У загальному вигляді можна сказати, що А. Сміт поставив добробут в залежність від продуктивності суспільної праці і його пропорційності потребам.

Витоки сучасних теорій добробуту слід шукати в утилітаризмі – етичної теорії, яка визнає користність вчинку критерієм його моральності. Засновником цієї теорії з'явився англійський філософ І. Бентам (1748 – 1832), який вважав, що у філософії немає більш достойного заняття, аніж надавати підтримку економіці повсякденному житті. Метою будь-якої людської дії Бентам проголосив добробут. Отже, на думку Бентама, єдиною універсальною громадською наукою повинна стати «евдемоніка» – наука досягнення добробуту.

За своїм економічним поглядом В. Парето (1848 – 1923) можна віднести до представників Лозанської економічної школи. Як і Вальрас, Парето вважав політичну економію своєрідною механікою, яка розкриває процеси економічних взаємодій на основі теорії рівноваги. На його

думку, дана наука повинна досліджувати механізм, який встановлює рівновагу між потребами людей і обмеженими засобами їх задоволення.

Проблемам дослідження добробуту була присвячена робота іншого видного англійського економіста, представника кембріджської школи А. Пігу (1877 – 1959), книга якого «Економічна теорія добробуту» вийшла в світ в 1924 р. Метою свого дослідження Пігу поставив розробку практичного інструментарію для забезпечення добробуту на основі елементів неокласичної теорії: теорії спадної граничної корисності, суб'єктивно-психологічного підходу в оцінці благ і принципу утилітаризму. Можна з повним правом сказати, що Пігу завершив створення неокласичної теорії добробуту.

Відомий англійський інституціоналіст Дж. А. Гобсон на перше місце ставив індивідуальний добробут, визначаючи його критерії з точки зору індивідуального здоров'я, який передбачає гармонію фізичної і розумової діяльності. Забезпечення громадського добробуту він покладав на державу.

У ще більшій мірі вплив держави на індивідуальний і суспільний добробут підкреслює теорія Дж. М. Кейнса. Держава, впливаючи своєю макроекономічною політикою на рівень зайнятості ресурсів і національного доходу, визначає тим самим і рівень добробуту. Кейнсіанство в певному сенсі повернулося до аналізу добробуту з громадських позицій, що було характерно для А. Сміта. Це висунуло на авансцену проблему співвідношення індивідуального та суспільного добробуту, яка розроблялася провідними західними економістами А. Бергсоном, лауреатами Нобелівської премії К. Ерроу, П. Самуельсоном і ін.

На думку К. Ерроу, прийняття громадського рішення вимагає сталості системи переваг, передбачає вибір між відомими суспільству альтернативами. Одне з цих умов завжди порушується (наприклад, при вирішенні питання голосуванням). Ерроу зазначив, що оскільки в суспільстві існує зіткнення інтересів, вирішення питань теорії економічного добробуту можна шукати за допомогою теорії ігор. Інший підхід до теорії добробуту – це підхід П. Самуельсона, а також Бергсона і Ланге.

Теореми загального добробуту П. Самуельсона засновані на роботі А. Бергсона. На думку Самуельсона, з функції корисності можна вивести індекс цін на споживчі товари, так як однакова еластичність попиту від доходів малоімовірна. Функція добробуту не вказувала на обов'язковість вибору од-

ного з можливих станів суспільства, але показувала перевагу одній ситуації з декількох. Добробут розглядалося як максимізація співвідношень «витрати – випуск». Так як функція добробуту Самуельсона показувала можливість порівняння корисності благ для різних споживачів, вона суперечила думкам інших теоретиків, які вважають, що потрібно виробити тільки критерій зміни добробуту. Прикладами застосування теорії добробуту Самуельсона служать проблеми державних витрат і міжнародної торгівлі. Тут виходять з принципу, що більше завжди краще меншого. Відносно виробництва це дає виробничу функцію витрат і випуску, щодо індивідуального пропозиції і попиту це дозволяє прирівняти відношення граничних корисностей (або граничну норму замінності) відповідного нормативного коефіцієнту перетворення у виробничій функції.

В результаті отримуємо систему рівнянь з їх числом, меншим, ніж число змінних, на $k - 1$ (де k – число індивідів).

Самуельсон прагнув знайти функцію добробуту суспільства, що представляє вектор k функцій індивідуальної корисності

$$W = W(U_1, U_2, \dots, U_k) \quad (1)$$

де W – порядкова функція подібно всіх функцій індивідуальної корисності U ($i = 1, 2, 3, \dots, k$), що встановлює послідовний спільний громадський порядок всіх можливих ситуацій.

Самуельсон характеризує функцію W як етичне переконання всіх доброзичливих людей. Кожна U_i залежить від індивідуального споживання і пропозиції їм послуг. Відсутнє $(k - 1)$ рівнянь складаються, виходячи з умов максимізації W за умови

підпорядкування обмеженням, що накладаються іншими рівняннями системи. Для оптимуму в теорії економічного добробуту потрібно тільки те, щоб W була заданою функцією (хоча б і порядковою) – визначеної з точністю до зростаючого монотонного перетворення. Не обов'язково рівність або співвідношення окремих U_i , а також їх підсумок (укрупнення) у форму типу.

Таким чином, у всіх нових тенденціях західної науки визнається, що в результаті розширення індивідуальних можливостей в кінці ХХ ст. основним і головним джерелом суспільних перетворень стає індивід, а індивідуальний добробут висувається в якості фундаментальної проблеми соціально-економічного розвитку.

Оскільки індивід активно впливає на життя, виявляючи напрямки суспільного прогресу, головним обов'язком суспільства стає винагороду індивідуальної ініціативи, контроль за мірою праці і мірою споживання.

Аналітичний напрям в західній економічній науці – економіка добробуту – локалізує економічні, суспільні та політичні детермінанти досягнень цивілізації. Точний, модельний тип мислення, загальний для авторів більшості аналізованих робіт, поки що не ввійшов в практику вітчизняних економістів-теоретиків, що визначає відсутність практичної націленості, функціональних залежностей, рекомендацій.

Головним питанням теорії добробуту в умовах ринкових земельних відносин є економічна оптимізація, яка розуміється як максимальна продуктивність витрат праці, досяжна при раціональному

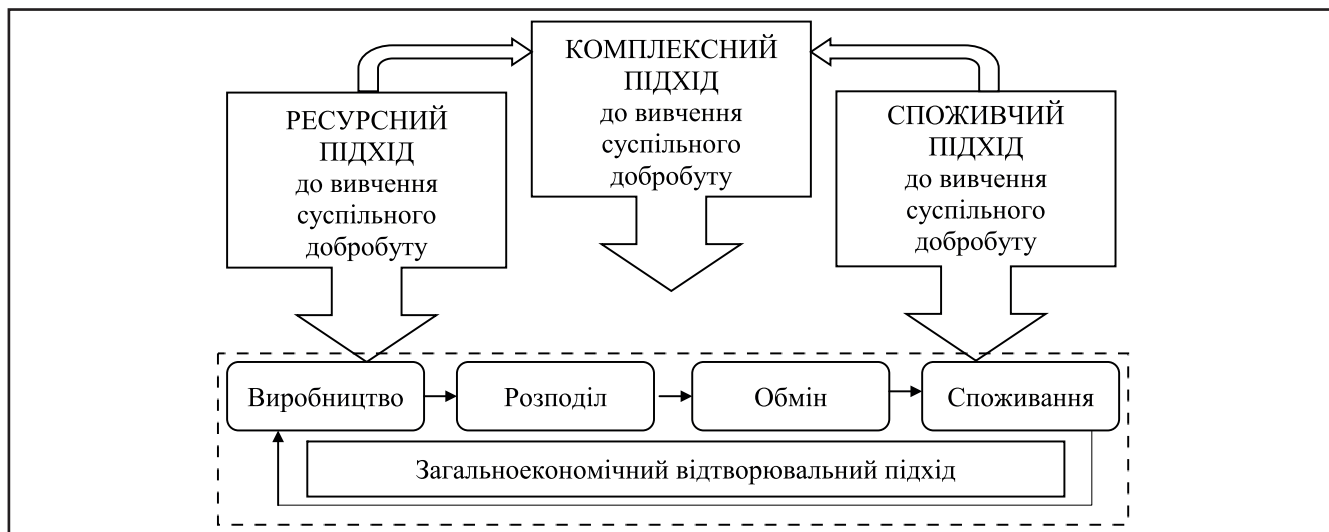


Рисунок 2. Формування комплексного підходу до вивчення добробуту на основі застосування відтворювального підходу

використанні земельних ресурсів. У точці оптимуму продуктивні сили сполучаються з сумою потреб, виробничий потенціал відповідає споживчому потенціалу. Вичерпання всіх виробничих можливостей і насичення потреб всіх членів суспільства вважаються ознакою оптимуму. Результатом оптимізації є ціни, так як оцінки – це кошти визначення оптимального стану економіки. Економіко-математична теорія, розроблена західними і вітчизняними економістами-математиками

(А. Курно, І. Госсен, Т. Тюнен, Л. Вальрас, Дж. Хікс, П. Самуельсон, А. Вальд, К. Ерроу, Ж. Дебре, Л. Мак-Кензі, Д. Гейл, А. Гранберг, Л. Канторович, В. Лівшиць, В. Полтерович і ін.), підтверджує необхідність ринку, децентралізації [5].

Зв'язок між відтворювальним підходом до вивчення економічних явищ і підходами до вивчення проблеми добробуту можна відобразити на рис. 2.

Ресурсний підхід до вивчення проблеми суспільного добробуту за думкою А.С. Брусової та

Інституційне уявлення економіки добробуту і суспільного вибору

Автор	Науковий внесок в інституціональне уявлення сучасної теорії економіки добробуту	Репрезентативний інститут (опис)
І. Бентам	утилітаристське обчислення економічної свободи як «арифметики щастя», універсальний індикатор ефективності економічної системи – питома вага щасливих людей	Правило гедонізму як універсальний регулятор економічної поведінки: максимум задоволення і мінімум прикроцьвів «тут і зараз»
А. Сен	Аналіз ролі і взаємовпливу ключових інструментальних свобод: політичних свобод, економічних і соціальних можливостей, гарантій прозорості та соціального захисту. Доказ теореми неможливості досягнення оптимуму добробуту по Парето і підтримки індивідуальних свобод (теорема неможливості паретіанського ліберала). Розробка концепції розвитку як процесу розширення реальних прав і свобод, якими користуються члени суспільства	інститут визнання особистої свободи: існують питання, за якими будь-який вибір будь-якої людини має вважатися найкращим для суспільства, незалежно від думки інших людей
Дж.Р. Хікс	Визначення оптимальної організації економічної системи суспільства, «в якій кожен індивід живе настільки добре, наскільки це можливо, за умови, що ніяка дозволена реорганізація системи не погіршить становище будь-якого іншого індивіда». При даних ресурсах і шкалах переваг буде існувати невизначена кількість можливих оптимумів, які відрізняються один від одного різним розподілом суспільного багатства	інститут ефективної економічної політики як правило (норма) комбінацій трьох видів умов оптимальності економічної системи: граничних умов, умов стабільності і загальних умов
К. Ерроу	Редукція рівнів економічної системи до індивідуального, або наноекономічним рівнем. В умовах політичної системи представницьких демократичних інститутів і масового суспільства раціональний суспільний вибір не сумісний з індивідуальною свободою	інститут конкурентної рівноваги на основі взаємодії ринкових і неринкових механізмів
А.В. Етціоні	Розробка соціоекономіки. Модель «економічної людини» заснована на деонтологічній етиці, яка передбачає, що оцінки пронизують вчинки людей, їх наміри, вони невіддільні від етичних норм суспільства, визначаються ними, виступаючи в ролі деякого противаги егоїстичним потягам людини. В етичному моделюванні господарюючого суб'єкта сучасної ринкової економіки передбачається, що індивіди знаходяться під впливом двох основних наборів факторів – свого задоволення і морального боргу	Інститут етичних, соціокультурних і культурно-історичних оцінок як регуляторів поведінки «Економічної людини»
Дж. Роулс	Розробка теорії економічної справедливості. В якомусь початковому стані індивіди виберуть таке суспільство, яке буде володіти такі властивості: 1) кожен індивід отримує рівні права на максимальну особисту свободу, сумісну зі свободою інших індивідів; 2) всі нерівності в суспільстві може бути результатом вільної конкуренції або може виправдовуватися лише настільки, наскільки воно приносить користь всім членам суспільства	інститут утилітаристського (роулсіанського) контракту: правило максимальної індивідуальної безпеки і невідчужуваного права на життя за однакової кількості свобод, доходів і добробуту

М.Т. Ачілова опирається в основному на розгляд стадії виробництва в рамках відтворювального циклу, в зв'язку з чим в центрі уваги опиняються такі індикатори, як величина національного дивіденду (А. Пігу) або рівень ВВП на душу населення (рис. 2).

Комплексний підхід має на увазі вивчення добробуту з точки зору взаємозв'язку всіх основних етапів циклу відтворення, як результат єдиного процесу створення, розподілу і споживання благ. Опосередковано на це ж вказує у своїй роботі Л. Ерхард: «Куди легше дати кожному по великому шматку від великого, все зростаючого в своїх розмірах, пирогу, ніж отримувати вигоду з суперечок про розподіл маленького пирога, ось чому я вважаю незрівнянно більш важливим домагатися множення добробуту шляхом експансії господарства, ніж розраховувати на те, що цей добробут може виникнути в результаті непотрібних суперечок про інший перерозподіл національного продукту [6].

Репрезентативні інститути добробуту пов'язують в динамічну систему громадянське суспільство, економіку, політику і індивідуальну свободу як елементи єдиного цілого, знижуючи витрати трансакцій за рахунок мирного вирішення соціальних конфліктів, впровадження контрактної парадигми, вкорінення норм толерантності і взаємності, інсталювання нового інституційного порядку (див. табл.).

Індикатором економічної ефективності соціально-економічної системи є зростання суспільного добробуту, подається як сума чистих вигащів всього населення (чистий вигащ – це одержувані вигоди господарюючим суб'єктом за мінусом витрат, що складають його неминучі «жертви»). Вигащ, так само як і «жертви», припускають абсолютну або відносну грошову оцінку [7].

Економічна основа зростання і розвитку добробуту – об'єктивна, але в цій об'єктивності присутня необхідність активної творчої діяльності людей, їх цілеспрямованості в досягненні кращих результатів. Людям в цілому притаманне прагнення кра-

ще жити матеріально і духовно. Така якість життя не придумується, а задається вимогами соціально-економічного життя. Однак, системна оцінка добробуту цим не закінчується. Надзвичайно важливо, що зростаючий добробут людей формує зростаючі потреби економічного розвитку. Тим самим утворюється відтворювальна основа добробуту, тобто його стійкість і можливості зростання.

Висновки

Таким чином, здійснення земельної політики перерозподілу земельних ресурсів і соціальних гарантій, що не підривала б стимулів економічної активності суб'єктів земельних відносин, але при цьому утримувала в прийнятному діапазоні рівень життя всього населення, залишається однією з ключових завдань сучасної економіки природокористування.

Список використаних джерел

1. Електронний ресурс. Режим доступу: file:///C:/Users/HP/Downloads/blagosostoyanie-kak-sotsialno-ekonomicheskaya-kategoriya.pdf.
2. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2011/No1/149-158.pdf>.
3. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.lib.csu.ru/vch/264/003.pdf>
4. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://bukvi.ru/ekonomika/ekonomteoria/osnovnye-teoreticheskie-polozheniya-i-obshhaya-karakteristika-ekonomicheskoy-teorii-blagosostoyaniya.html>
5. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://bukvi.ru/ekonomika/ekonomteoria/osnovnye-teoreticheskie-polozheniya-i-obshhaya-karakteristika-ekonomicheskoy-teorii-blagosostoyaniya.html>
6. Jerhard L. Blagosostojanie dlja vseh [Welfare for everybody]. Moscow: Business, 2001. 336 p., С. 34
7. Лавров И.В. Институты благосостояния: теория, методология, проблематика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/instituty-blagosostoyaniya-teoriya-metodologiya-problematika>